

Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Mantık Eğitiminin İlahiyat Fakültelerine Yansıması Üzerine Bir Araştırma[§]

A Study on The Relationship Between the Logic Education in Religious Courses and Its Reflection on the Theology Faculties

Veli Can¹, Hülya Altunya^{2*}

¹Burdur Recep Tayyip Erdoğan Fen ve Sosyal Bilimler Proje Okulu İmam Hatip Lisesi, Burdur, Türkiye ²Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye

Orcid: V. Can (0000-0003-3025-5875), H. Altunya (0000-0003-2115-5207)

Özet: Bu çalışma mantık dersinin Anadolu İmam Hatip Liselerindeki yerini, din eğitimiyle ilişkisini, İlahiyat Fakültelerine çeşitli yönlerden yansımalarını mantık dersi öğretim programı bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu maksatla çalışmanın amaçları doğrultusunda, mantık programlarının uygulanışını anlayabilmek için gerekli olan haftalık ders dağıtım çizelgeleri incelenmiş, son mantık programı ile son meslek dersleri programları ilişkilendirilmiş ve konuyla ilgili olarak öğrenci ve akademisyen görüşlerine başvurulmuştur. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama aşamasında İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrenciler ve görev yapan akademisyenler arasından seçilen 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden sonra elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılarak bulgular oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda paydaşların büyük bir çoğunluğunun, bu okullarda mantık dersinin verilmesinin elzem bir durum olduğu ve bu okulların eğitim sisteminin mantık eğitimiyle ilişkili olduğu; öğrencileri gündelik, dini, bilişsel, akademik olarak olumlu yönde etkileyebileceği, bu sebeple dersin zorunlu/seçmeli olma durumu, program durumu, orta düzeyde okutulabilme durumu vb. durumlarda değişikliklerin yapılması ile verimin daha çok arttırılabileceği noktasında hemfikir oldukları görülmüştür. Son olarak ilgili kurum ve bireylere önerilerde bulunularak çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Program, Akademisyen, Öğrenci, Anadolu İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültesi.

Abstract: The aim of the study is to analyse the logic education delivered at Anatolian Imam Hatip High Schools, its relationship with theology education and its reflections at faculty of theology. In parallel to these aims the weekly outlines of the logic courses were analysed, a connection was developed between logic courses and vocational courses and the views about the topics of the students and faculty members were revealed. The study was designed following the phenomenology principles, which is one of the qualitative research methods. The participants were 14 person who were undergraduate students and academicians in the faculty of theology. The data of the study were collected through semi-structured interviews. The data obtained were analysed using the descriptive statistical technique. The results of the study showed that the majority of the participants thought that logic education is one of the most needed courses at Anatolian Imam Hatip High Schools, but there were numerous contradictory points between the educational programs of these schools and logic education. They also reported that the logic courses might positively affect the students in terms of religious views, cognitive skills and academical achievement and that due to these positive effects the status of the course in terms of being an optional or compulsory course, its program and being offered at the secondary level should be modified to improve its productivity. In the study there are some suggestions to improve the position of logic education at Anatolian Imam Hatip High Schools.

Key words: Logic, education program, academician, student, Anatolian İmam Hatip High School, Faculty of Theology.

I. Giriş

Toplumlar sürekli değişim ve gelişim süreci içerisinde- dir. Bu süreç, toplumları hızla yeni ve sınırsız ihtiyaçlar içerisine sürüklemektedir. Bu sürüklenişte ortaya çı-

kan sınırsız ihtiyaçların giderilebilmesinin ve hedeflere ulaşılabilmesinin yegâne yolu, eğitim sistemlerinin bu ihtiyaçları giderebilecek yetkinliğe sahip olabilmesidir. Bu sebeple tarihin her döneminde toplumlar kendileri-

* Corresponding author. Email: hulyaaltunya@sdu.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date: 19.10.2021 — Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.03.2022

doi: 10.32329/uad.1011347

[§]Bu makale birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ni değişim karşısında güvende hissedebilmek için eğitim ve öğretim sistemlerinde değişikliğe gitmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda ihtiyaçların ve beraberinde ulaşılmak istenilen hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak olan eğitim sistemlerinin bazı gereksinimleri vardır. Gelişme mücadelesi içinde olan her eğitim sisteminin gayesi, ait olduğu ülkedeki bireylerin çağa uygun bireyler haline gelmesi, hatta bireylerin çağı aşan davranışlar sergileyebilmesidir. İşte bu gayelere ulaşmak için ülkelerin eğitim sistemlerinde, okul öncesi dönemlerinden başlayıp üniversite dönemlerine kadar her aşamada, aynı hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Yukarıda kısaca bahsedilen yetkinliğe sahip olma zorunluluğu taşıyan en temel eğitim kurumlarından biri, şüphesiz, din eğitimi veren kurumlardır. Bu bilinçle Türkiye’de ortaöğretim kurumları içerisinde yer alan İmam Hatip Liseleri kurulmuş olup kökleri Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. Bu okulların esas amacı Türk toplumunun gerek duyduğu doğru bilgilere sahip din insanı yetiştirmektir. Tarihi süreç içinde Milli Eğitim Bakanlığı, 2013 yılında yayımladığı ortaöğretim kurumları yönetmeliğiyle de Türkiye’deki tüm İmam Hatip Liselerini Anadolu İmam Hatip Liselerine dönüştürmüştür. Bu okulların amacı “Anadolu İmam Hatip Liselerinde; İmamlık, Hatiplik ve Kur’an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesine kaynaklık edecek gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlar.” (Resmi Gazete, 2013) şeklinde ifade edilerek bu okulların ismi güncellenmiştir. Söz konusu okulların, açıldığı günden bu yana öğrenci sayıları çeşitli nedenlerden dolayı ya az olmuş ya da çok talep görmüş ve bu okullar Türk eğitim sisteminin daimi bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. Araştırmamızın gerçekleştirildiği dönemde ise Anadolu İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrenci sayısı 2017 itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistiklerine göre 645.318’dir (Strateji Geliştirme Başkanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri-Örgün Eğitim, 2017). Bu istatistikler ve İlahiyat Fakültelerinde de okumakta olan öğrenciler de göz önüne alındığında okulların önemini konumuz noktasında araştırma açısından ele almaya değer kılmıştır. Din eğitimi, toplumların yaşamlarını ve bakış açılarını etkileyen en temel argümanlardan biridir. Bu bağlamda, Türkiye’de, din eğitimi verme görevini üstlenen formal eğitim kurumlarına baktığımızda İmam Hatip Orta Okulları, Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerini görmekteyiz. İşte bu eğitim kurumlarından biri olan Anadolu İmam Hatip Liselerinin gelişim süreçlerini incelediğimizde, yukarıda izah edilen gayelerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir süreç gözlemlenmektedir. İmam Hatip Liseleri 1950’den günümüze kadar neredeyse her dönemde, bireylerin manevi ihtiyaçlarını giderme ve hedeflere ulaşma yetkinliği içinde

olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda birbirini tamamlayan farklı derslerden oluşan Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programları, inanç, ibadet, ahlak alanlarıyla ilgili olarak öğrencilerin temel dinî bilgileri öğrenmelerinin yanı sıra güncel ihtiyaçlara cevap verebilmeleri amacıyla olumsuz yaşam olayları neticesinde karşılaştıkları sorunları profesyonel olarak çözmelerine yardımcı olmayı da hedeflemektedir (MEB, Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, 2018). Anadolu İmam Hatip Liselerinin programda yer alan hedeflere ulaşabilmesi için bazı ihtiyaçlarının olması pek tabii kaçınılmazdır. Bu ihtiyaçların en başında ise bu okulları çağın hedeflerine ulaştırabilecek yetkinliğe sahip ders programları gelmektedir.

Anadolu İmam Hatip Lisesinden mezun olarak üniversite sınavını kazanan öğrencilerin birçoğu İlahiyat Fakültelerine gitmektedirler (ÖSYM, 2017). Bu durum bize Anadolu İmam Hatip Liselerinin bir üst eğitim kademesi olarak İlahiyat Fakültelerini işaret etmektedir. Bu sebeple Anadolu İmam Hatip Liselerinin ders programları şekillendirilirken İlahiyat Fakültelerinin ders programlarını göz önünde bulundurmak önemlidir. Ancak gerek ders programları gerekse derslerin haftalık ders çizelgeleri hazırlanırken üst kademedeki okulların programlarının dikkate alınmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin Anadolu İmam Hatip Liselerinden İlahiyat Fakültelerini kazanan öğrenciler bu fakültelerde mantık dersini zorunlu olarak almaktadırlar. Ancak mantık dersi tüm ortaöğretim okullarında olduğu gibi Anadolu İmam Hatip Liselerinde seçmeli dersler arasında yer almaktadır. Seçmeli dersler öğrencilerin talepleri üzerine seçilir ve bu taleplerin belirleyicisi de genelde Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezinin (ÖSYM) sınav sistemindeki soru sayısıdır. Öğrenci, kazanmak istediği bölümler için hangi derslerden ne kadar soru çıkacak anlayışıyla ders seçimlerini yapar. 2017 yılında son olarak değişen sınav sisteminde de Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin İlahiyat Fakültelerini kazanabilmeleri için sınavda çözecekleri sorular arasında mantık dersi için ayrılan bölüm 3 sorudan ibarettir. Bu durumda seçmeli dersler arasında olan mantık dersinin seçilme olasılığı da düşük olmaktadır.

Konuyla ilgili göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, din eğitimi verilen kurumlarda mantık dersinin müfredattaki yerinin oldukça eskilere dayanıyor olmasıdır. İslam ilim tarihinde mantığı alıp kültüre, dile ve dine uygulayanlar bulunsun bile mantığa muhalif olanlar da mantığın kullanımına karşı çıkarak kendi metotlarına başvurmuşlardır. Gazzâlî (ö. 1111), İslâm dünyasında dinî ilimlerin alet ilmi olarak mantığı meşrulaştıran en önemli düşünürdür. Onun meşhur fıkıh usulü eseri el-Mustasfâ’nın mukaddimesindeki “Mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez.” sözü, mantığı, dinî ve dinî olmayan ilimler için zorunlu bir yöntem haline getirir (Gazzâlî,

1322). Onun düşüncesinde mantık uygulamalarıyla elde edilen kesin bilgi, ilmin ve aklın ölçüsü olduğu sürece akıl yanılmaz ve bu ilimler insanı saadete ulaştırır (Bolley,1993). Buna göre İslam ilim tarihinde Gazzâlî'nin mantık bilmeyenin, bilgisine güvenilemeyeceği sözü, bir dönüm noktası oluşturarak tüm ilimlerin mantıkla güçlü bir bağ kurmalarına neden olmuştur (Altunya, 2014). Özellikle din ilimleri alanında yetkin bir isim olan Gazzâlî'nin, eserlerinde mantığın haram olmadığını, aksine mantık bilmeden sağlam bilgiler elde edilemeyeceğini, insanoğlunun doğru düşünebilmesi için mantık bilgisine muhtaç olduğunu savunması üzerine durumun değiştiği, mantığın itibarının arttığı ve medreselerde ileri seviyedeki derslerin arasına girdiği görülmektedir (Küçük, 1988). Bu sürecin devamında ise mantığın, din ilimlerinin öğretiminde, ders programlarının ilk sıralarında yer aldığı görülür. Bu durum sadece giriş kitapları ile kısıtlı kalmamış, din ilimleriyle ilgili yazılan kitaplarla ilgili şerhler de dâhil olmak üzere birçok alanda mantık ilmi kullanılmıştır.

Din ilimlerinin öğretimi öncesinde, öğrenciler düşünme ve akıl yürütme tekniklerinin farkında olarak alanla ilgili ortaya konulan eserleri de öğrenmektedir. Din eğitimi verilmeye başlandığı andan itibaren yapılan izahlar doğrultusunda öğrencilerin doğru düşünmelerine katkı sağlayabilecek mantık eğitimine de öncelikli olarak önem verilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir. Çünkü insanlar çoğu zaman inançlarını sağlam olmayan dayanaklar üzerinde oluştururlar ve bu inançlarının irdelenmesine de şiddetle karşı çıkarlar. Mantık bireylerin benimsedikleri bir inanç veya yargının hangi durumlarda doğru olabileceğinin koşullarını gösterir (Yıldırım, 1999). Mantık bireylerin dini inançlarını ve değerlerini geliştirmede olumlu etkide bulunur. "Zira rasyonel düşünmeye büyük yer açan İslam dini, kişinin aklını çalıştırmasını, düşünmesini; hükümlerin illetini araştırmasını, delillere dayalı olarak tartışmasını ister. Mantığın talebi de budur." (Emiroğlu, 2012, s.35). Bireyin, düşünce oluşturma, kavramları soyutlama, kavramlar arası ilişki kurma, yargıda bulunma, yargılar arası ilişki kurup sonuçlara gitme, tanım oluşturma ve kıyas yapabilme vb. bu konuların ele alındığı ilim olan mantık, teorik ve pratik her düşünme alanı için kaçınılmazdır (Özpilavcı, 2013).

Din eğitimi verilen her eğitim kademesinde öğrencinin dinî ilimleri ve dinî değerleri doğru düşünebilmesi ve doğru kavrayabilmesi için mantık eğitimine tabi tutulması gereklilik arz etmektedir. Mantık eğitiminden vazgeçilmesi ya da din eğitimi verilen alanlarda mantığa daha az yer verilmesi fayda sağlamayacağı gibi zarar da verebilecektir. Bu nedenle mantık disiplinini din eğitimi verilen alanlarda hafife almak yerine yaşamın değişen modern problemlerine pratik çözüm yolları gösterecek mantık çalışmalarını desteklemek, yine mantığın genel

konularını sistematik bir şekilde ele alan ve özellikle de din eğitimi veren okulların müfredatı içinde revize etmek, mantık ile din ilimleri arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirebilecektir. Bu ilişkinin artması hem din ilimleri hem de mantık disiplini için faydalı olacaktır.

Mantık ilmini doğru bir şekilde ve uygulanabilir haliyle öğrenebilmek insanların yaşam süreci içerisinde karşılına çıkabilecek düşünsel problemleri anlayabilme ve çözüm bulabilme çabasını da kolaylaştırabilecektir. "Eğer mantık, insanı yanlış düşünmekten koruyan ve gerçeğe ulaştırabilecek olan bir araç ve alet ise bu her şeyden önce öğrenilmesi gereken bir ilim olmalıdır." (Taylan, 2011, s.14). Bu yüzden mantık eğitimi insanların, doğru bilgiye ulaşabilmesi açısından önemli bir düşünme yöntemi olabilir.

Yıldırım' a göre (1999) mantık, akılcı yahut sezgici bütün düşünme şekilleri içinde en soyut ve genel olanı olup hepsinin temelinde yer alır ve mantığın genel ilkelerinin bütün alanları matematiği, felsefeyi, psikolojiyi, sosyolojiyi kısaca düşünce ürünü olan her türlü alanı anlamak için önemli olduğuna değinir. Ayrıca yine Emiroğlu'na göre (2012) de mantık bilimlere yol ve yöntem gösterebilecek yetkinliğe sahip bir alet ildir.

Bu bağlamlar göz önünde bulundurulduğunda görülmektedir ki insanlara, karşılaştıkları her türlü problemin tek bir çözüm yolunun olmadığı, ayrıca sistemli, tutarlı, çok yönlü, eleştirel düşünme, başka fikirlere açık olma, düşüncelerin doğru bir zemine oturtulup temellendirilmesi, dil ile düşünce arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi ve düşünme kuralları mantık ile öğretilir. Ülkemizdeki ortaöğretim kurumlarından biri olan Anadolu İmam Hatip Liselerinde de mantık dersinin seçmeli ders olarak okutulması nedeniyle her öğrenci mantık dersini seçmemektedir, seçmediği için de bu yeterliliklere eksik düzeyde sahip olacağı düşünülmektedir.

Çalışma konumuzun temel problemi açısından mantık ilminin gerekliliğini değerlendirdiğimizde, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin tutarlı akıl yürütme ve doğru düşünmeyi öğrenmesinde bu ilmin bilgisinin büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Mantık, öğrencilerin hem manevi ihtiyaçlarını akıl yoluyla çözümlerini hem de öğretim hayatlarında düşünce güçlerini doğru bir şekilde kullanmalarıyla başarı elde etmelerini sağlayabilir. İlahiyat Fakültelerinde okumakta olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, Anadolu İmam Hatip Liselerinden mezun olarak bu alanı tercih etmiştir (ÖSYM, 2017). Öğrencilerin Anadolu İmam Hatip Liselerinde almış oldukları mantık eğitimi İlahiyat Fakültelerine devam eden öğrencilerin öğrenim süreçlerinde dinî ilimler üzerinde doğru düşünen bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayabilir. Dolayısıyla bu araştırma, mantık dersinin Anadolu İmam Hatip Liselerindeki yerini ve öne-

mini, din eğitimiyle ilişkisini ve İlahiyat Fakültelerine çeşitli yönlerden yansımalarını üniversite öğrencilerinin ve akademisyenlerin görüşlerine göre incelemeyi amaçlaması açısından öneme sahiptir. Araştırma kapsamında Anadolu İmam Hatip Liselerinde mantık dersinin önemini ve din eğitimiyle ilişkisinin ortaya konulması araştırmanın hedeflerinden birisini de oluşturmaktadır.

Bu nedenle Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilen mantık dersinin ortaöğretim programındaki yeri hakkında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ve akademisyenlerinin görüşleri oldukça önemlidir. Şöyle ki, Anadolu İmam Hatip Liselerinden mezun olarak İlahiyat Fakültelerine devam eden öğrencilerin lisede almış oldukları mantık eğitiminin önemi konusunda ne düşündükleri ve mantık eğitimi veren akademisyenlerin liselerde verilen mantık eğitiminin katkıları hakkındaki görüşleri, bu dersin ortaöğretim programındaki yerinin (ders süresi, seçmeli/zorunlu olma durumu, kazanımlar vb.) şekillenmesi konusunda önemli bilgiler sağlayacaktır. Bu bağlamda İlahiyat Fakültelerinde mantık dersinin yeri, önemi, yaşanan sorunların tespiti, bu sorunların Anadolu İmam Hatip Liselerindeki mantık dersiyile ilişkisi ve çözüm önerileri üzerinde tartışılması hedeflenmiştir. Araştırma süresince araştırmaya katılan katılımcıların ortaya koymuş olduğu bulgular dikkate alınarak çözümler üretilmesinin mantık ders programının niteliğinin yükseltilebilmesi ve İlahiyat Fakültelerindeki mantık dersinin verimliliğinin arttırılabilmesi için gerekli koşulların oluşturulabilmesi konusunda katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda Anadolu İmam Hatip Liselerinde okuyan bütün öğrencilerin doğru düşünebilmesi için gerekli olan eğitimin de mantık eğitimi olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemi; “Anadolu İmam Hatip Liselerindeki mantık eğitiminin İlahiyat Fakültelerine yansımaları nasıldır?” sorusudur. Bu kapsamda şu alt araştırma sorularına yanıt aranması hedeflenmiştir:

1. Anadolu İmam Hatip Liselerinden mezun olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin İmam Hatip Liselerindeki mantık dersine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. İlahiyat Fakültelerinde mantık dersi veren akademisyenlerin Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilen mantık derslerine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Akademisyenlerin lisede verilen mantık dersinin İlahiyat Fakültelerinde okutulmakta olan mantık derslerine yansımaları hakkında görüşleri nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulmakta olan man-

tık dersinin İlahiyat Fakülteleri için önemini ve etkisini üniversite öğrencileri ve akademisyen görüşlerine göre ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz, ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız durumlara odaklanmamız sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma çerçevesinde Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulmakta olan mantık dersi ve İlahiyat Fakültelerine etkileri hakkında üniversite öğrencilerinin ve akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuş, görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesinde ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde temel alınan ölçütler doğrultusunda, Anadolu İmam Hatip Liselerinden ve diğer liselerden mezun olan İlahiyat Fakültesi öğrencileri ve İlahiyat Fakültelerinin Mantık Anabilim Dalı'nda görev yapmakta olan akademisyenler araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Görüşmeye Katılan Akademisyenlerin ve İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

Katılımcı Akademisyenler		Katılımcı Üniversite Öğrencileri	
Araştırma Süresince (A 1,2,3,4,5,6 kodlarıyla belirtilmiştir.)	f	Araştırma Süresince (Ü 1,2,3,4,5,6,7,8 kodlarıyla belirtilmiştir.)	f
Cinsiyet		Cinsiyet	
Kadın	2	Kadın	4
Erkek	4	Erkek	4
Ünvan		Yaş	
Prof. Dr.	1	18-20	1
Doç. Dr.	2	21-22	5
Dr. Öğretim Üyesi	3	23-25	1
		26-30	1

Tablo 1'de görüldüğü gibi, çalışma grubu, 6 akademisyen ve 8 üniversite öğrencisi olmak üzere toplam 14 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcı akademisyenler çeşitli üniversitelerin mantık anabilim dalında ders vermekte olup çalışma süresince kendileri için atanmış olan sabit A1,2,3,4,5,6 şeklinde kodlama sembollerinden biri ile ifade edilmişlerdir. Araştırmanın öğrenci katılımcıları da farklı üniversitelerin İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Üniversite öğrencilerinin tamamı üniversitede mantık dersi almış olmasına rağmen, ancak yarısı lisede mantık eğitimi almıştır. Üniversite öğrencilerinin bir kısmının lisede mantık eğitimi alırken bir kısmının almamış olması lisede görülen mantık dersinin üniversitedeki mesleki derslere ve mantık dersine olan katkısını değerlendirebilmek anlamında çeşitliliği sağlamaktadır. Yine çalışma süresince üniversite öğrencileri de kendilerine sabit olarak atanmış Ü1,2,3,4,5,6,7,8

şeklinde kodlama sembollerinden biri ile ifade edilmişlerdir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının hazırlanmasında araştırmayı daha objektif hale getirmek için bazı ölçütler dikkate alınmıştır. Bu amaçla görüşme soruları bireyleri beklenen sonuca yönlendirmeyen, bireylere tek kelimelik cevap hakkı tanımayan, ölçülmesi hedeflenen probleme yönelik sorulardan oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu ölçütler doğrultusunda oluşturulan görüşme soruları 3 uzman tarafından değerlendirilerek her bir paydaşla (üniversite öğrencisi ve akademisyen) ön mülakat yapılmış, anlaşılmayan hususlar olup olmadığı sorulmuştur. Uzman ve paydaşların görüşlerinden alınan öneriler doğrultusunda görüşme sorularına son biçimi verilmiştir. Mülakat formları oluşturulduktan sonra bu formlar kullanılarak çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 6 akademisyen ve 8 İlahiyat Fakültesi öğrencisi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Yarı yapılandırılmış görüşmeler 12.12.2017 ile 13.03.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme tarihlerinden önce araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden paydaşlarla yüz yüze görüşülerek uygun gün ve saatlerine randevu alınmıştır. Görüşmelerin yapılacağı yer, katılımcıların koşullarına bağlı kalarak belirlenmiştir. Görüşme yapılacak ortamın sessiz olmasına ve görüşme yapılacak birey dışında birisinin olmamasına dikkat edilmiştir. Görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılmış olup görüşmeler en az 15 dakika, en fazla 38 dakika sürmüştür. Görüşme esnasında sorular sırasıyla sorulmaya özen gösterilmiş olup katılımcılar tarafından anlaşılmayan sorular tekrarlanmış ya da sonda sorulmuştur.

2.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Verilerin çözümlemesinde “betimsel analiz tekniği” kullanılmıştır. Betimsel analizde, elde edilen veriler anlaşılır bir biçimde betimlenerek yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye dönük tahminlerde bulunulması araştırmacının yapacağı yorumlar arasında yer alabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel analizin aşamalarına bağlı kalınarak öncelikle kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Kodlama anahtarının oluşturulması aşamasında araştırmacının kuramsal boyutu ve görüşme soruları dikkate alınmıştır. Görüşme verilerinin betimsel analizinde bir uzmandan yardım alınmıştır. Bu amaçla görüşme veri dökümünün

yer aldığı formların bir kopyası da uzmana verilerek araştırmacı ve uzman tarafından kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Daha sonra uzmanın ve araştırmacının bir araya gelmesiyle görüşme kodlama anahtarına son biçimi verilmiştir.

Araştırmanın güvenilirlik çalışması için alandan bir uzmana görüşme verileri, döküm formu ve görüşme kodlama anahtarları verilmiştir. Araştırmacı ve uzman birbirinden bağımsız olarak görüşme veri dökümü formlarında bulunan verileri kodlamıştır. Uzman ve araştırmacının yaptığı kodlamaların karşılaştırılması sırasında her bir soruya ait yanıt seçeneği kontrol edilerek “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları belirlenmiştir. Güvenirlik hesaplamasında görüş birliği ve görüş ayrılığı sayılarından yararlanılarak aşağıdaki formüle göre hesaplama yapılmıştır (Miles ve Huberman, 1994).

$$R (\text{güvenirlik}) = \frac{Na (\text{görüş birliği})}{Na (\text{görüş birliği}) + Nd (\text{görüş ayrılığı})}$$

Alanyazında güvenilirlik formülüyle hesaplanan sonucun %70 düzeyinde olması durumunda değerlendiriciler arası güvenilirliğin sağlanmış olacağı, eğer güvenilirlik hesaplaması %70'in altına düşerse araştırmacı ve uzmanın kodlamalar üzerinde yeniden çalışması ve kodlamalar arası farklılığı en aza indirmeleri gerektiği belirtilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Güvenirlik çalışması sonrasında görüşme sorularının güvenilirlik yüzdeleri hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzman arasındaki görüşme sorularının kodlamaları karşılaştırıldıktan sonra elde edilen güvenilirlik yüzdeleri incelendiğinde her iki grup için (üniversite öğrencisi ve akademisyen) yarı yapılandırılmış görüşme formlarında yer alan soruların analizine ilişkin güvenilirlik oranlarının %79-%86 arasında değiştiği görülmektedir. Sonuçların her biri %70'ten yüksek olduğu için veri analizine ilişkin kodlamalar kabul edilmiştir. Bulguların tanımlanması aşamasında ise kodlama anahtarında belirlenen kodlar çerçevesinde görüşlerin tekrarlanma sıklığı (frekans) sayılmış ve katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılarının aktarımında Tablo 1' de izah edildiği şekliyle üniversite öğrencileri için Ü1, Ü2, ..., Ü8; akademisyenler için A1, A2, ..., A6 şeklinde kod isimleri kullanılmıştır. Son aşamada katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirilerek bulgular yorumlanmıştır.

3. Bulgular

3.1. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İmam Hatip Liselerindeki Mantık Dersine İlişkin Yaklaşımları

Anadolu İmam Hatip Lisesinden mezun olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Anadolu İmam Hatip Liselerindeki mantık dersine ilişkin görüşleri nelerdir?

Bu araştırma sorusu kapsamında Anadolu İmam Hatip Liselerinden mezun olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin,

- Liselerde okutulmakta olan mantık dersinin önemi,
- Lisede alınan mantık dersinin kazandırdığı beceriler,
- Mantık derslerinin din eğitimiyle ilişkisi,
- Lisede alınan mantık dersinin üniversitelerdeki mantık dersine etkisi

konularındaki görüşleri incelenmiştir.

3.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Anadolu İmam Hatip Lisesinde Okutulan Mantık Eğitiminin Bilişsel, Gündelik, Dini ve Üniversite Yaşantılarına Etkisine İlişkin Görüşleri

Mantık dersi alan üniversite öğrencilerinin lisede almış oldukları mantık eğitiminin bilişsel, gündelik, dini ve üniversite yaşantılarına yönelik etkilerine dair görüşleri alınmıştır. 8 öğrenciyle konuyla ilgili yapılan görüşmeler sonrasında lisede mantık eğitimi alan dört öğrencinin görüşlerinin dört boyutta şekillendiği görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2 incelendiğinde görülmektedir ki öğrenciler lisede aldıkları mantık eğitiminin dini hayatlarında, üniversite hayatlarında, gündelik hayatlarında ve bilişsel hayatlarında çeşitli şekilde kendilerine yarar sağladığını dile getirmişlerdir. Bu durum lisede alınan mantık eğitiminin İlahiyat Fakültesine giden öğrencilerin belirli konulardaki yetilerinin arttığını düşünmelerine sebep olmakta ve

beraberinde onları alamayan öğrencilerden kendilerini farklı kıldığına yönelik bakış açılarını etkilemektedir.

Tablo 3'te ise lisede mantık dersi almayan öğrencilerin bu eksikliğin bilişsel, gündelik, dini ve üniversite yaşantılarındaki etkisine yönelik görüşleri yer almaktadır. Tablo 3 incelendiğinde görülmektedir ki lisede mantık dersi almayan öğrenciler bu dersi almamış olmaları sebebiyle dört boyutta sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin çeşitli sebeplerle bu dersi alamamış olmaları, öğrencilerin tercihlerinin dışında gerçekleşmektedir. Eğer bir ders verilirken dersi seçecek öğrenciler, dersi tercih etme noktasında etkisizleştiriliyorsa ders seçimleri uygulamalarında başarılı bir işleyişten bahsetmek mümkün değildir. İşleyişteki bu sıkıntılar öğrencilerin mantık dersini seçme durumlarını engellediğinden öğrencilerin Tablo 3'te belirtilen yeterliliklerden mahrum kalmalarına neden olmuştur. Ü6 kodlu öğrenci ise lisede mantık dersi almamış olması sebebiyle üniversitede aldığı mantık dersinde özellikle dersi alan öğrencilere kıyasla daha eksik kaldığını hissettiğini "*Mantık dersi hocamız ilk derse gelip genel mantık bilgilerimizi ölçen sorular sorduğunda alan arkadaşlarımız cevapsız kalmamışlardı ama almamış olan arkadaşlar olarak biz bir cevap verememiştik. İlk defa böyle bir dersle karşılaştığımız için olumsuz bir durum yaşamıştık.*" sözleriyle vurgulamıştır.

3.1.2. Üniversite Öğrencilerinin Anadolu İmam Hatip Lisesinde Mantık Dersinin Okutulmasının Öneme ve Gerekliliğine İlişkin Görüşleri

İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin "Ana-

Tablo 2. Mantık Dersinin Öğrencilerin Bilişsel/Zihinsel, Gündelik, Dini ve Üniversite Hayatlarına Etkisine İlişkin Görüşleri

Öğrenci Görüşlerine İlişkin Boyutlar	Öğrenci Görüşleri	frekans (f)
Dini açıdan desteklemeye yönelik	Dini daha doğru ve mantıklı yaşamaya katkı	2
	Bütün dini ilimleri doğru öğrenmeye katkı	2
	Kavramlarla ilgili kulak dolgunluğu	2
Üniversiteye katkıları açısından	Meslek derslerine katkı	2
	Akademik başarıya katkı.	2
Bilişsel/zihinsel açıdan desteklemeye yönelik	Diğer bilimleri öğrenmeye katkı	2
	Eleştirel düşünmeye ve özgüven katmaya katkı.	3
	Yaratıcı düşünmeye katkı.	2
	Dil gelişimine katkı.	1
	Bilgileri içselleştirme ve temellendirmeye katkı.	3
	Doğru inanç ve bilgi edinme yollarını geliştirmeye katkı.	3
	Hızlı ve doğru düşünme becerisine katkı.	3
	Fark edebilme yetisine katkı.	3
	Çözüm üretebilme yetisine katkı.	3
	Matematiksel ve mantıksal analiz gücünü arttırmaya katkı.	3
	Gündelik hayatla ilişkilendirmeye yönelik	Gündelik hayatı pratikleştirme
Gündelik hayatta kendini ve toplumu anlamaya katkı		2
Gündelik problemlerden koruma		2
Gündelik hayatta çözüm üretebilme yetisine katkı.		2
Günlük tartışmalara katkı ve kalkan olma.		2
Güncel hayatı anlamlandırma ve kolaylaştırma sağlamaya katkı.		4
Günlük hayatı fark edebilme katkı.	3	

dolu İmam Hatip Liselerinde mantık dersinin okutulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz,” sorusuna yönelik görüşleri alınmıştır. 8 öğrenciyle konuyla ilgili yapılan görüşmeler sonrasında öğrencilerin bu okullarda mantık dersinin verilmesinin önemi ve gereğini iki boyutta değerlendirdikleri görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4’teki boyutlar incelendiğinde “Anadolu İmam Hatip Liselerinde mantık dersinin okutulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Önemi ve gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna yönelik olarak öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar dini hayata yönelik katkı

ve meslek derslerine yönelik katkı şeklinde iki boyutta toplanmıştır. Üniversite öğrencilerinin mantık bilimini, dini hayata katkı alanıyla ilişkilendirmesi önemli bir bulgudur. Üniversite öğrencilerinden bu dersi lisede almayanlar, özellikle İlahiyat Fakültesini tercih edecek öğrenciler için bu dersi lisede almadan İlahiyat Fakültesini kazanmalarının eksiklik olacağını dile getirmişlerdir. Anlaşılmaktadır ki öğrenciler mantık dersini dini hayat için gerekli ve önemli bulmaktadırlar. Ü8 kodlu öğrenci mantık dersinin dini eğitime olan katkısını vurgulamış ve din dersleri ile ilişkilendirilmesinin daha üst düzeyde yapılması gerektiğini “Bence kesinlikle okutulmalı, fakat

Tablo 3. Lisede Mantık Dersi Almayan Öğrencilerin Bilişsel/Zihinsel, Gündelik, Dini ve Üniversiteye Yönelik Eksiklikler Oluşturduğuna Dair Görüşleri

Öğrenci Görüşlerine İlişkin Boyutlar	Öğrenci Görüşleri	frekans (f)
Dine katkısı açısından eksiklik	Dini yeterince doğru savunamama	2
	Dini konularda mantıksal argüman eksikliği yaşama	2
	Dini daha doğru ve mantıklı yaşama eksikliği	2
	Diğer öğrencilerden geri kalma	2
Üniversiteye katkıları açısından eksiklik	Alt yapı eksikliği yaşama	2
	Kavram ve içerik eksikliği yaşama	2
	Dersi geç kavramaya etkisi	2
	Meslek derslerine katkı eksikliği	2
	Mantıksal araştırma ve sorgulama eksikliği	1
	Eleştirel düşünme ve özgüven eksikliği	2
Bilişsel/Zihinsel katkı açısından eksiklik	Dil gelişimine katkı eksikliği	3
	Hitap edebilmeye katkı eksikliği	2
	Bilgileri içselleştirme eksikliği	1
	Doğru inanç ve bilgi edinme yollarını geliştirmeye katkı eksikliği	2
	Fark edebilme yetisine katkı eksikliği	3
	Çözüm üretebilme eksikliği.	2
	Düşüncelerde empati eksikliği	2
Gündelik hayata katkısı açısından eksiklik	Gündelik tartışmalarda mantık eksikliği	2
	Gündelik hayatta kendini ve toplumu anlamaya katkı eksikliği	2
	Gündelik hayatta çözüm üretebilme eksikliği	2
	Gündelik hayatı anlamlandırmayı ve kolaylaştırmayı sağlama eksikliği	2

Tablo 4. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Mantık Dersinin Okutulmasının Önem ve Gerekliliği Durumu

Öğrenci Görüşlerine İlişkin Boyutlar	Öğrenci Görüşleri	frekans (f)
Dini hayata yönelik katkıları	İslam dinini anlamak için gerekli görülmesi	3
	Din için zorunlu görülmesi	2
	Dinde sağlıklı ve doğru düşünebilmenin temelini oluşturması.	3
	Dini sabitlemeye faydası	3
	Ders dışı dini (dini tartışmalar, dini sohbetler v.b.) konulara fayda sağlaması	3
	Dini doğru yorumlamak ve yaşamaya katkı.	2
	Dini esas ve kurallarını temellendirmeye katkı.	3
	Doğru inanç ve bilgi edinme yollarını geliştirmeye katkı.	2
	Dini bağlılığını arttırmaya katkı.	2
	Meslek derslerine yönelik katkıları	Diğer dini ilimler kadar önemli görülmesi
Dini derslere temel mahiyetinde görülmesi		3
Sürekli verilmesi durumunda meslek derslerini pekiştirme ve kullanışlı hale getirmeye katkı.		3
Meslek dersleri konularıyla olan benzerlikleri açısından bu dersleri kolaylaştırmaya katkı.		5
Diğer bazı derslere katkı.		3

sistematik kalıyor. Bu yüzden din dersleri içine yerleştirilmeli. Ama mantık her şeyin temelinde, din için zorunluluk bence. Dini doğru düşünebilmenin temelini oluşturur.” sözleriyle ifade etmiştir.

3.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Anadolu İmam Hatip Liselerinde Almış Olunan Mantık Eğitiminin Din Eğitimiyle İlişkisine Dair Görüşlerine Ait Bulgular

İlahiyat Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin “Anadolu İmam Hatip Liselerinde mantık dersinin din eğitimiyle ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz,” sorusuna yönelik görüşleri alınmıştır. 8 öğrenciyle konuyla ilgili yapılan görüşmeler sonrasında öğrencilerin görüşlerinden bu okullardaki mantık dersinin din eğitimiyle ilişkisini dört boyutta değerlendirdikleri görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5 incelendiğinde İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrenciler, bu liselerde almış oldukları mantık eğitiminin

öğrencilerin dini doğru anlamalarına, dini doğru yaşamalarına, akademik ve mesleki gelişimlerine katkı sağladığına yönelik görüş bildirmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencileri mantığı dini doğru yaşayabilmenin bir aracı olarak görmekte-dirler. Bu bağlamda öğrenciler; mantığı dini doğru yaşamayı kolaylaştıran araç, dini tartışmalarda fayda sağlayan araç, dini yaşantıları sabitlememize yardımcı bir araç, hitabeti güzelleştiren bir araç, dini yaşamı yanlışlara karşı koruyan bir araç olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Ü3 kodlu öğrenci Kur’an-ı Kerim’i, dinimizi, Peygamber Efendimizin hayatını, ayetleri, dini söylemleri anlayabilmek için akıl ve mantığın gerekli olduğunu “*Bütün insanların dinlerini gerçek ve doğru yaşamaları için doğru olan kalıplarla dini yaşamalı. Kur’an-ı Kerim de, Peygamber Efendimiz’in hayatı ve söylemleri de bunu gayet iyi açıklıyor. Ama bunu anlamak için akıl beraberinde de mantık gerekli. Bu sebeple mantığı, bütün Müslümanlarla buluşturmak gerekiyor.*”

Tablo 5. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Alınan Mantık Dersinin Din Eğitimiyle İlişkisi Hakkında Öğrenci Görüşleri

Öğrenci Görüşlerine İlişkin Boyutlar	Öğrenci Görüşleri	frekans (f)
Dini doğru anlamaya katkı	Görülen alemle görülmeyen alem arasında bağ kurmaya araç	1
	Dini hükümleri anlamaya araç	3
	Dini içselleştirmeye araç	3
	Dini mantıksal olarak sorgulamaya araç	3
	Dini terim ve kavramları anlamaya araç	4
	Dini bilgilerde mantık bütünlüğü kurmaya araç	5
	Dini konularda doğru ve yanlış ayırt etmeye araç.	3
Dini doğru yaşamaya katkı	Dini doğru yaşamaya araç	3
	Dini tartışmalarda araç	3
	Dini yaşantıları sabitlememize araç.	4
	Hitabete katkı	2
	Dini yaşamı yanlışlara karşı korumaya araç.	3
Dine olan bakış açısını değiştirmeye katkı	Dini tutumlarımızı değiştirmeye araç.	4
	Dini ispata araç	3
	Dine bağlılığın artırılması için araç	4
	Din öğretimini kolaylaştırmaya araç.	4
Akademik gelişime katkı	Dini ilimlere rehberliğe araç.	3
	Meslek derslerini anlamayı kolaylaştırmaya araç	8
	Meslek dersleri ile benzerlik	6

Tablo 6. Lisede Mantık Dersi Alan Öğrencilerin Bu Dersi Üniversitedeki Mantık ve Meslek Dersleriyle İlişkilendirme Durumu

Öğrenci Görüşlerine İlişkin Boyutlar	Öğrenci Görüşleri	frekans (f)
Mantığa katkıları	Mantık dersini doğru ve hızlı anlamaya araç.	2
	Mantık dersinin içselleştirmeyi sağlaması.	2
	Mantık dersine alt yapı oluşturma.	2
	Mantık dersi için kulak dolgunluğu oluşturma.	2
	Mantık konularını derinleştirmeye katkısı.	2
	Meslek derslerini doğru ve hızlı anlamaya katkı	2
Meslek derslerine katkıları	Meslek derslerine alt yapı oluşturma.	1
	Meslek derslerinin pekiştirilmesini sağlamaya araç.	3
	Meslek dersleri arası ilişkilendirmeye katkı (Fıkıh, Kelam, Kuranı Kerim, Hadis)	2
	Dil dersi ile ilişkilendirme (Arapça ve İngilizce)	2

sözleriyle dile getirmiştir.

3.1.4. Üniversite Öğrencilerinin Anadolu İmam Hatip Liselerinde Aldığı Mantık Dersinin İlahiyat Fakültesi'nde Aldıkları Mantık Eğitimine veya Diğer Meslek Dersine Katkısı Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

İlahiyat Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin, lisede aldıkları mantık dersinin İlahiyat Fakültelerinde almış oldukları mantık dersine ve meslek derslerine katkısına yönelik görüşleri alınmıştır. 8 öğrenciyle konuyla ilgili yapılan görüşmeler sonrasında öğrencilerden 4'ünden dersi almış olması odaklı görüşleri alınmış ve bu görüşlerin iki farklı boyutta şekillendiği ortaya çıkmıştır (Tablo 6).

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin lisede almış oldukları mantık eğitimini hem meslek dersleriyle hem de mantık dersleriyle ilişkilendirdiklerini görmekteyiz. İlahiyat Fakültesi öğrencileri lisede almış oldukları mantık dersinin üniversitede almış oldukları mantık dersini doğru ve hızlı anlamaya, dersi içselleştirmeye, alt yapı oluşturmaya, kulak dolgunluğu oluşturmaya ve işlenen konuları derinleştirmeye yönelik katkısı olduğuna dair ifadeler kullanmışlardır. Bu söylemler bize öğrencilerin bir dersi önceki bir düzeyde almış olmalarının her koşulda öğrenmeye fayda sağlayacağını düşündürmektedir.

Öğrenciler ikinci boyutta lisede aldıkları mantık eğitimini meslek derslerini doğru ve hızlı anlamaya, meslek derslerine alt yapı oluşturmaya, meslek derslerinin pekiştirilmesini sağlamaya, meslek dersleri arası ilişkilendirmeye katkı sağlamaya (Fıkıh, Kelam, Kur'a-ı Kerim, Hadis) ve dil dersleri ile ilişkilendirmeye (Arapça ve İngilizce) yönelik katkılarının olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerin bu söylemleriyle lisede alınan mantık dersini üniversitedeki meslek dersleri için önemli ve gerekli bir ders olarak gördükleri açıktır. Öğrencilerin mantığı meslek derslerine destek olarak görmüş olmaları ve bunu dile getirmiş olmaları bu dersin imam hatip okulları için büyük bir önem taşıdığını göstermektedir.

3.2. İlahiyat Fakültelerinde Mantık Dersi Veren Akademisyenlerin Anadolu İmam Hatip Liselerinde Verilen Mantık Derslerine İlişkin Yaklaşımları

İlahiyat Fakültelerinde mantık dersi veren akademisyenlerin Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilen mantık derslerine ilişkin görüşleri nelerdir?

3.2.1. Akademisyenlerin Mantık Dersinin Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerine Kazandırabileceği Yeterliliklerle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Akademisyenlerin mantık dersinin Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerine kazandırmasını bekledikleri yeterlilikler hakkındaki görüşlerini ortaya koyabilmek amacıyla "Mantık dersi size göre Anadolu İmam Hatip

Lisesi öğrencilerine neler kazandırması gerekir?" sorusu yöneltilmiştir. Akademisyenlerden gelen cevaplar analiz edildiğinde, İmam Hatip Liselerinde mantık eğitimi almış öğrencilerin mantığın temel bilgisine ve üniversiteye geldiklerinde de ileri düzey mantık düşüncelerini kavramaya uygun hazır bulunuşluğa sahip olmalarının beklendiği görülmüştür. Bu doğrultuda akademisyenler lisede verilen mantık eğitiminin öğrencilerin analiz yapabilme, eleştirel düşünebilme, doğru düşünebilme, bilgiyi üretmeye hazır hale gelme, dil öğreniminin mantığını kavrayabilme, mantığı diğer bilimlerle ilişkilendirebilme, tartışma yapabilme ve kavramsal tartışmanın önemini kavrayabilme gibi birtakım yeterlilikleri kazandırması gerektiği görüşünü belirtmişlerdir (Tablo 7).

Tablo 7. Mantık Dersinin Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerine Kazandırması Beklenen Yeterliliklere İlişkin Akademisyen Görüşleri

Akademisyen görüşleri	Frekans (f)
Mantığın temellerinin atılmış olması	1
Kavramsal tartışmanın önemini kavrama	2
Analiz yapabilme becerisi	3
Eleştirel düşünebilme becerisi	3
İleri mantık düşüncelerini kavramaya uygun hazırbulunuşluk	1
Tartışmayı bilme	1
Kararlarını alabilme becerisi	1
Bilgi üretmeye hazır hale gelme	2
Doğru düşünebilme becerisi	3
Dilin mantığını kavratma	1
Mantığı diğer bilimlerle ilişkilendirebilme	1

Lisede alınan mantık eğitimi ile öğrencilerin temel mantık bilgisini kazanmaları ve ileri düzey mantık düşüncelerini kavramaya uygun hazır bulunuşluğa sahip olabilmeleri beklenmektedir. Yani mantık eğitimi alan lise öğrencilerinin üniversiteye geldiklerinde bilgi üretmeye hazır hale gelebilmeleri umulmaktadır. A1 kodlu akademisyen bu konudaki görüşünü "Bazı entelektüel korkularımız var. İşte bu korkularımızı aşabilmiş bireylerin gelmesini arzu ediyorum. Lisede bunları aşabilsek bugün birçok üniversitede farklı bir ders işleniş olacaktır. Entelektüel seviyelere ulaşmaya hazır bir temeli olan öğrenciyi üniversitelerde daha yükseklere çıkartabiliriz. O yüzden bunların lise ve hatta ortaokul düzeylerinde yapılması gerekiyor." şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla akademisyenler mantık eğitimi sonrasında öğrencilerin analiz yapabilme, eleştirel düşünebilme gibi birtakım üst düzey düşünme becerilerini ve doğru karar alabilme yetisini kazanmalarını beklemektedir. A2 kodlu akademisyen bu konudaki görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

"Birinci olarak kararlarını kendi alabilme yeteneği kazandırması gerekir. En azından basit kararları danışmalar yaptıktan sonra değerlendirip kendi kararlarını vermesi

gerekir. Sonrasında kendisine sunulan bir bilgi veya görüşü değerlendirme yetisi kazandırması gerekiyor. Yine konuşmalarda ki çelişkileri ya da tartışmadaki konuların çelişkilerini fark etme yeteneği kazandırmalı. Yetenek (meleke) diyoruz ya biz mantık eğitiminin onu vermesi gerekiyor. Bilgi üretebilme zeminini kazandırması gerekir.”

A1 kodlu akademisyen bu konudaki düşüncelerini “Kavramsal bir tartışmanın önemli olduğunu, bir analiz yapabilmeyi hayati olduğunu, eleştirel düşünebilmenin hayati olduğunu bilerek gelmelerini bekledim. Üniversitede mantığın temelini değil de farklılaşan yönlerini konuşabilmeyi çok çok arzu ederdim.” sözleriyle belirtmiştir. A4 kodlu akademisyen kavramsal düşünme, mantığın içerik bilgisine yönelik bilişsel kazanımları edinme ve dil mantığını öğrenme konusunda mantık dersinin gerekliliğini “Açık-seçik düşünmeyi, kavramsal düşünmeyi, şeyleri sınıflandırmayı, bölmeyi, tanım yapmayı, çıkarımlarda bulunmayı öğrenir. Her konuda aynı düşünme biçimi kullanmaz. Meselelere uygun olarak çıkarım biçimlerini kullanır. Dil mantığını da öğreneceğinden dil derslerinde de başarılı olur.” sözleriyle vurgulamıştır.

A5 kodlu akademisyen liselerde okutulan mantık dersinin mantığı diğer bilimlerle ilişkilendirme konusunda katkı sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Bu konudaki görüşünü haberdar olduğu bir proje örneği üzerinden şu şekilde aktarmıştır:

“Bir Batı üniversitesinde geçen aylarda şöyle bir projenin kabul edildiğini haber olarak okumuştum: “İnsansız otomobillerin davranış biçimleri ile alakalı etik algoritmaların yazımı”. Bu türden bir projenin çalışılması elbette, sadece din, felsefe, mantık ve mühendislikle alakalı değil, disiplinler arası bir teşebbüsü gerektirmektedir. Bu noktada Anadolu İmam Hatip Lisesinde ve İlahiyat Fakültelerinde mantık dersinin verebileceği katkı temel düzeyde mantıksal çözümlene yeteneği iken, potansiyel katkıları ise çok daha fazla olacaktır.”

A1 ve A4 kodlu akademisyenler tartışmayı bilme ve kavramsal tartışmanın önemini kavramada lisede alınan mantık eğitiminin önemli olduğunu vurgulamışlardır. A1 kodlu akademisyen bu konudaki görüşünü “Tartışmayı bilmiyoruz işte ayıp olur mu, yanlış anlaşılır mı gibi başka kavramlarla konuşur hale geldik. Bu durumları acilen dilimizden temizlememiz gerekiyor. Mantıkla ilgili tüm konuşmaların aslında bir çerçevesi ve sistematığı olmakla beraber nihayetinde tercihler olduğunu fark etmemiz gerekir. Farklı tercihlerimizin de mantığın kurguladığı düşünme metotları ile yerli yerine oturabileceğini

düşünüyorum. Bunu kuramazsak kavga yaparız. İşte bu kavgalar yapılırken ulaşmak istediğimiz o entelektüel seviyeye ulaşmamız da gecikir.” şeklinde ifade etmiş olup tartışma yaparken farklı görüşlerin mantıksal çerçevesi içerisinde ifade edilmesi gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır. A4 kodlu akademisyen ise her konuda aynı düşünme biçiminin kullanılmayacağını, meselelere uygun çıkarım biçimlerinin kullanılması gerektiğini bunun da lisede alınan mantık eğitimiyle edinilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

3.2.2. Akademisyenlerin Anadolu İmam Hatip Lisesinde Alınan Mantık Eğitiminin Din Eğitimiyle İlişkisine Dair Görüşlerine Ait Bulgular

Akademisyenlerin Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulan mantık dersinin öğrencilerin dini eğitimini nasıl etkileyeceği konusunda görüşlerine başvurulmuştur. Akademisyenler lisede alınan mantık eğitiminin öğrencilerin yaşamdaki nedensellikleri anlama becerisine, dini entelektüel gelişime, mantığa karşı olan olumsuz önyargıları kaldırmaya, mantığın İslam kültüründeki yerini anlamaya, analitik, eleştirel, sezgisel ve yaratıcı düşünme becerisine, dini metodoloji oluşturmaya etkisi olacağı konusunda görüş bildirmişlerdir (Tablo 8).

Tablo 8. Anadolu İmam Hatip Lisesinde Okutulan Mantık Dersinin Öğrencilerin Dini Eğitimine Etkileri Hakkında Akademisyen Görüşleri

Akademisyen görüşleri	Frekans (f)
Dini entelektüel gelişimi sağlama	1
Kâinatta dönen nedensellikleri anlamasını sağlama	1
Mantığın İslam kültüründeki yerini anlamayı sağlama	1
Dini açıdan öğrencilerin mantık dersine olan olumsuz önyargısını ortadan kaldırma	1
Analitik düşünebilme becerisi kazandırma	1
Eleştirel düşünme becerisi kazandırma	1
Sezgisel düşünme becerisi kazandırma	1
Yaratıcı düşünme becerisi kazandırma	1
Dini önermelerin mantıksal yapısını anlama	1
Dini metodoloji oluşturmaya katkı sağlama	1
Dini bilgilerin mantıklılığını temellendirme	1

A1 kodlu akademisyen mantık eğitiminin dini entelektüel bir gelişim açısından kişinin olaylara bakışını, problemleri değerlendirmesini etkilediğini savunmaktadır. Bu konudaki görüşünü “İslam dininin insanın kendisiyle etrafındaki kâinatla ilişkisini kurma zorunluluğu vardır. Yani tanrı âlem insan ilişkisi diye felsefede ifade edilen kişinin kendini bilmesi, kendi düşünmesini anlamasını bilmesi ve bunu dış dünyada değerlendirmesi aslında Allah’la olan ilişkisinin temel unsurudur. İşte bu noktada mantık insanın zihni yapısını ve kâinatta dönen nedensellikleri olup biten ilkeleri anlaması açısından son derece önemlidir.” sözleriyle vurgulamıştır. Bu doğrultuda mantık eğitimi alınmaması ya da yetersiz alınması dini eğitimde de analiz gücünü ortadan kaldırarak doktri-

nasyona bağlı mecburiyetlere sebep olabileceği görüşünü savunmaktadır.

A2 kodlu akademisyen İslam bilimlerinde de kullanılan mantığın dinî ilimler konusunda söz sahibi olmak isteyen birisi tarafından mutlaka bilinmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu konudaki vurgusunu klasik mantık ve Gazzâlî üzerinden yapmış olup İslam kültüründe mantığın yerini derslerinde de vurguladığını belirtmiştir. Mantığın İslam kültüründeki önemini vurgulanarak, dinî açıdan öğrencilerin mantık dersine olan olumsuz ön yargısını ortadan kaldırılabileceğini şu sözleriyle ortaya koymuştur:

“Mantık dersini veren hoca mantığın İslam kültüründeki yerini çok net bir şekilde ortaya koyabilirse bu okullarda çok etkili olacağını düşünüyorum. Ben derste bunu yapmaya çalışıyorum. Özellikle Gazali vurgusunu yapmayı hiç unutmuyorum. İslam toplumunda Gazali’ye bakış açısı farklıdır diğer İslam filozoflarına göre. Gazali bir dönüm noktası olarak görülür. Bunu söyleyince mantık üzerine ilginin arttığını görüyorum. Kütüphanelere bakıldığında en çok yayın olan alanlardan biri klasik mantık alanıdır. İşte klasik mantık başta verilirse bu derse olan önyargıda yıkılıyor zaten derste başarı önyargıları yıkmakla mümkündür. Bu şekilde katkı sağlayacağını düşünüyorum.”

A4 kodlu akademisyen Mantık dersini alan bir öğrencinin analitik düşünmeyi öğreneceğini, eleştirel, sezgisel ve yaratıcı düşünme becerileri kazanacağını ifade etmiş olup öğrencilerin bu düşünme biçimleri ile dinî ilimlerde doğru tespitlerde bulunabileceğini belirtmiştir. A5 kodlu akademisyen lisede alınan mantık eğitiminin dinî metodoloji oluşturmaya ve dinî önermelerin mantıksal yapısını anlamaya katkı sağladığını *“Öğrenci başlangıçtan dini önermelerin inanç temelli unsurlar olduklarını mantıksal olarak fark ederse, bu durum din eğitimine olumlu olarak yansiyacaktır. Şayet bu durum fark edilmez ve bütün disiplinlerin konu içerikleri aynı yapı içerisinde ele alınırsa, bu durumda hem dini eğitim hem de diğer öğrenim alanları arasında ciddi bir bocalama ortaya çıkmaktadır.”* sözleriyle ifade etmiştir. A6 kodlu akademisyen mantık eğitiminin dinî bilgilerin doğruluğunu, yanlışlığını sorgulama ve mantıksallığını temellendirme yönündeki getirisini şu sözleriyle açıklamıştır:

“Günümüzde kendisini din âlimi olarak tanıtan insanlar türemektedir. Bu insanlar şimdiye kadar görmediğimiz-duymadığımız şeyleri günah/haram ilan etmektedirler. Akli başında herkes, ortaya atılan ve

günah addedilen çoğu durumların aslında öyle olmadığına mantık çerçevesinde cevabını bulabilmektedirler. Zira din, mantık dinidir ve her günah ya da sevap olarak değerlendirilen durumların muhakkak mantıklı bir dayanağı söz konusudur. “Mantıklı/mantıkla din eğitimi” alan öğrenciler, sözde gerekçelerle ortaya atılan durumların ‘güya’ olduğunu bilebilecek bilince sahip olacaktır.”

3.2.3. Akademisyenlerin Mantık Derslerinin Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde Olmasının Öğrencilere Katkılarına Ait Görüşlerine İlişkin Bulgular

Akademisyenlerin mantık derslerinin Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde olmasının öğrenciye ne tür katkılar sağlayabileceği yönünde görüşleri alınmıştır. Bu soruya yönelik görüşlere bakıldığında, akademisyenler her iki okulda da verilecek mantık eğitiminin öğrencilere dinî alanlara yönelik beceriler, bilişsel alanlara yönelik beceriler, diğer disiplinlere yönelik beceriler açısından katkılar sağlayacağına yönelik beyanlarda bulunmuşlardır (Tablo 9).

Tablo 9. Mantık Derslerinin Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde Olmasının Sağlayacağı Katkılar

Akademisyen görüşleri	Frekans (f)
Dini bilgileri diğer bilim alanlarıyla ilişkilendirebilme	1
Dini bilgileri diğer alanlara aktarabilme	1
Dini bilgileri gündelik yaşantısıyla ilişkilendirme	1
Dini alanda doğru öncülük etmesini sağlama	2
Mantıklı düşünme ve doğru düşünmeyi geliştirme	2
Dini ilimler alanında kişileri otoriteden kurtarma	1
Öğrencinin dini alandaki gelişiminde özgüvenini arttırma	1
Sorgulama becerisi kazandırma	1
Dini kaidelerin mantık temeli üzerine oturtulması	1
Dini bilgilerin doğruluğu yanlışlığını ayırt etme	1
Kutsal metinlerin doğru değerlendirilme	1
Disiplinli düşünme alışkanlığı kazandırma	1
Dine muhalif görüşlere karşı doğru savunma gücü kazandırma	1
Farklı disiplinlerin çalışma içeriğinin anlaşılması	1
Bilişsel becerilerini geliştirme	1
Mantıksal çözümlenmeye katkı	1
Bilgi donanımlarının güçlenmesini sağlama	1

A1 kodlu akademisyen mantık eğitiminin İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde aşamalı olarak verilmiş olmasının öğrencilerin öğrendikleri dinî bilgileri diğer alanlara aktarabilme ve diğer bilim dallarıyla ilişkilendirme konusunda katkılar sağlayacağına dair görüşünü şu ifadelerle ortaya koymuştur:

“İmam hatiplerin bir dünya gücüne ulaş-

bilecek niteliğe sahip olması gerekiyor. Yani imam hatiplinin her durumu konuşacak niteliğe gelmesi gerekiyor. İmam hatiplilerin dini bilgilerini tüm bilim alanlarına aktarabilecek veya ilişkilendirebilecek bir güce ihtiyacı var. Kişi sadece ahirete dair bilgileri değil bugün burada şimdi ilişkilendireceği bilgileri ve zihinsel kurguları kurabilecek bir duruma gelmesi lazım. Bu bir yeti aslında bunun öğrenilmesi gerekiyor.”

A1 kodlu akademisyen bu okullarda verilecek olan mantık eğitiminin öğrencilerin dini alanda doğru öncülük etmesini sağlamaya yönelik katkılar oluşturabileceğine yönelik olarak şu açıklamayı kullanmıştır:

“İmam hatiplilerin toplumun önünde başı çekeceği gibi bir beklenti varsa bireysel eğitimin ancak düşünme eğitimiyle başladığını bilmek lazım. Düşünme yetisine sahip olmamış kişilerin öncü olması mümkün değildir. Bu yüzden öncünün bütün bilgi alanlarına dokunması lazım, bunu yaparken de bir metot dâhilinde, bir sistematik dâhilinde bunu yapmak gerekiyor. Hatta imam hatiplerin ve ilahiyatların artması döneminde tam da yeniden hatırlamamız gereken bir noktadır.”

A2 kodlu akademisyen eğer mantıklı düşünme ve doğru düşünme yöntemini her iki okulda da verebilir ve bunun dini ilimlerle bağlantısı kurulabilirse dini eğitim alan kişilerin bu alanlardaki otoritelerden kurtarılmasına katkı sağlanacağına yönelik düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

“Dini bilgi üretimi alanında ülkemizde ciddi bir kaos var. Kaosun sebebi dini bilgi üretilirken din âlimlerinin kullandığı yöntemin kullanılmayıp, rastgele bir yöntem kullanılması. Bir öğrenci gerek ilahiyatta gerekse imam hatip lisesinde muteber sayılıyor, otoriter saydığı hocanın görüşünü savunuyor. Eğer mantıklı düşünme ve doğru düşünme yöntemini her iki okulda da verebilir ve bunun dini ilimlerle bağlantısını kurabilirsek o zaman dışarıdaki otorite olarak kabul edilen insanların dini olarak verdiği bilgi ve hükümlerin yanlış olup olmadığı fark edilebilir. Öğrenci tarafından kendisi de söz sahibi olur, bu katkısını önemsiyorum.”

A2 kodlu akademisyen ayrıca bu iki okulda verilecek iyi bir mantık eğitiminin öğrencinin sorgulama gücünü artıracaklarını bu sayede dini bilgilerdeki çelişkileri bulabileceğine ve kutsal metinleri değerlendirebileceğine yönelik katkılarının olacağı fikrini ise şu şekilde dile getirmiştir:

“Sorgulama yeteneğini sağlar. Kendisine din olarak sunulan, kaynak olarak sunulan ne varsa onları doğru ya da yanlış olarak ayırt edebilir. Yüzde yüz olmasa bile mantık eğitimi görmeyene göre daha rahat ayırt edebilir. Bu anlamda bir adım öndedir. Kutsal metinlere yapılan yorumları mantık süzgecinden geçirebilir. Hadislerle ilgili yapılan tartışmalarda doğruyu yanlış ayırt edebilir, kendince doğru söyleyenle yanlış söyleyeni dini tüm konularda ayırt edebilir.”

A4 kodlu akademisyen ise bu okullarda verilecek mantık eğitiminin öğrencileri disiplinli düşünmeye sevk edeceğini ve bu manada kendisini yanlış düşünme biçimlerinden koruyabileceğine yönelik katkılarını şu şekilde ortaya koymuştur:

“Hem lisede hem de yükseköğretimde mantık dersi alan bir öğrenci disiplinli ve doğru düşünme alışkanlığını kazanır. Böylece hem yanlış düşünme biçimlerinden hem de bunlarla ortaya çıkan din iddialı gruplardan uzak olacağı gibi bunların yanlışlıklarını ortaya koymada daha başarılı olacaklardır.”

A4 kodlu akademisyen ayrıca verilecek olan bu eğitimin içeriğinin öğrencilere kazandıracak katkılarının birinin de kendilerini dine muhalif olan görüşlere karşı daha güçlü savunmalarını sağlayabileceğini şöyle ifade etmiştir:

“Pozitivist, ateist, materyalist vb. düşünme biçimlerine güçlü, sağlam ve doğru cevaplar verebilme gücünü kazanacaktır. Yani döneminin sapkın düşünme biçimlerine karşı sağlam cevapları olacaktır.”

A5 kodlu akademisyen alınacak bir mantık eğitiminin öğrencilere farklı disiplinlerin hangi yöntem ve içeriklerle çalıştığına yönelik veriler kazandırabileceğini ve bu verilerle bu disiplinlerin daha çabuk ve kolay anlaşılabilir öğrenilebileceğine yönelik katkılar sağlayacağını şöyle dile getirmiştir:

“Mantık sanatının bu okullarda verilmiş olması bütün alanlarda olduğu gibi Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde ve İlahiyat Fakültelerinde, farklı disiplinlerin çalışma içeriğinin yapısal farklılığının fark edilmesine katkı sağlamaktadır.”

Yine A5 kodlu akademisyen bu iki okulda verilecek verimli bir mantık eğitiminin öğrencilerde bilişsel beceri ve mantıksal çözümlene yetilerine yönelik katkılar sağlayacağını, bunun da disiplinler arasında bağ kurma nok-

tasında öğrencilere katkılar sağlayabileceğini şu şekilde beyan etmiştir:

“Bu sanatla alakalı öğrenimler insanın bilişsel yeteneklerine dair çözümler içerdiği için, düşünme ve muhakeme işleminin gerçekleştirilme biçimine dair de ipuçları sunmaktadır. Elbette mantık sanatı, işlevsel boyutu ile dini ilimler, sosyal bilimler, bilgisayar bilimleri gibi pek çok disiplinin ilgi alanıdır. Bu noktada Anadolu İmam Hatip Lisesinde ve İlahiyat Fakültelerinde verilecek bir mantık dersinin muhtemel katkıları sayıca çok fazladır.”

Son olarak A6 kodlu akademisyen her iki okulda da verilecek yeterli bir mantık eğitiminin öğrencilerin dini alanlarda ve diğer bilimsel alanlarda da sağlam temellerle donatılmasına katkı sağlayabileceğine yönelik beyanını “Mantık derslerinin Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde olması, öğrencilerin sağlam temellerle hakiki dini ve disiplinsel bilgilerle donanmalarına olanak tanır.” şeklinde açıklamıştır.

3.3. Akademisyenlerin Lisede Verilen Mantık Dersinin İlahiyat Fakültelerinde Okutulmakta Olan Mantık Derslerine Yansımaları Hakkındaki Yaklaşımları

Akademisyenlerin lisede verilen mantık dersinin İlahiyat Fakültelerinde okutulmakta olan mantık derslerine yansımaları hakkında görüşleri nelerdir?

Akademisyenlerin Anadolu İmam Hatip Lisesinde okutulan mantık dersinin İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrenciler üzerindeki etkileri konusunda görüşlerine başvurulmuştur. Akademisyenler, bu soru kapsamında lisede alınan mantık eğitiminin öğrencilerin analiz becerisine, akademik gelişimine, temel mantık bilgisine, hazır bulunuşluklarına, derse olan ilgisine, dil gelişimine ve sorgulama becerilerine etkisi olacağı konusunda görüş bildirmişlerdir (Tablo 10).

Tablo 10. Anadolu İmam Hatip Lisesinde Okutulan Mantık Dersinin İlahiyat Fakültelerine Yansımaları Hakkındaki Görüşleri

Akademisyen görüşleri	Frekans (f)
Analiz/değerlendirmeye etkisi	1
Mantık problemlerine ilişkin zihinsel inşaa	1
Akademik açıdan destekleme	1
Temel mantık bilgisine sahip olma	2
Hazır bulunuşluklarını artırma	1
Derse olan ilgiyi artırma	1
Dil gelişimine katkı sağlama	1
Düşüncenin sorgulanmasını sağlama	1
Dini kaidelerin mantık temeli üzerine oturtulması	1

Liselerde okutulan mantık dersinin İlahiyat Fakültelerinde öğrencilerin analiz ve değerlendirme gücünü arttıracığı, mantık problemlerine ilişkin zihinsel bir inşaa sağlayacağı ve akademik açıdan temel oluşturacağı yönünde olumlu etkilerini belirten A1 kodlu akademisyen öğrencilerin liseden bu yeterliliklerle gelmediğini belirtmiştir. A2 kodlu akademisyen liselerdeki mantık dersinin öğrencilerin ilahiyat fakültelerinde temel mantık bilgisine sahip olmalarını sağlayacağı yönündeki görüşlerini “Mantığın ne demek olduğunu, aklın ilkelerinin ne olduğunu bilen bir öğrencinin fakülteye geldiğinde kendini fark ettirmesi tabii ki söz konusudur.” şeklinde vurgularken, A3 kodlu akademisyen lisede okutulan mantık dersinin öğrencilerin hazır bulunuşluklarını ve derse olan isteklerini arttırdığı yönündeki gözlemlerini “Mantık dersini, üniversiteye gelmeden önceki eğitiminde almış öğrencilerin dersi almamış öğrencilere nazaran derse daha hazır ve istekli oldukları gözlemlenmektedir.” sözleriyle ifade etmiştir. A4 kodlu akademisyen liseden mantık dersini öğrenerek gelen öğrencilerin dil mantığına hâkim olacaklarını ve Arapça eğitiminde daha başarılı olacakları ifade etmiştir. A6 kodlu akademisyen lisede alınan mantık eğitiminin düşünceyi sorgulama ve dini kaideleri mantık temelleri üzerine oturtmalarını sağlama işlevlerinden şu sözlerle bahsetmektedir:

“Bazen insanlar bazı düşünceleri sorgulamaksızın olduğu gibi kabul etmektedir. Düşünce yapısını etkileyen bu durum bireyin davranışlarına yansımaktadır. Söz gelimi, kendisinden istenen bir fiili nedenini-niçinini sorgulamaksızın uygulamaktadır. Evet dinde sorgulama yoktur. Fakat buradaki kasıt, hiçbir mantıki temel aranmamalıdır anlamında değildir ki. Böylece özelde dini kaideler mantıki bir temele oturtulmadığı için karşı tarafa sağlam bir bilgi aktarımı sağlanamamaktadır. Zira Gazali'nin de ifade ettiği gibi “mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez.” Bu vesileyle liselerde okutulan mantık dersi İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilere üzerinde bilgide güvenilirliğini sağlamaktadır.”

Lisede alınan mantık dersinin Tablo 47’de yer alan becerilerin gelişimine olumlu katkılarını belirten akademisyenler öğrencilerin çoğunluğunun mantık dersi almadığını, alan öğrencilerin ise İlahiyat Fakülteleri’ne yeterli transferi sağlayamadıklarını ifade etmişlerdir. A1 ve A4 kodlu akademisyenler lisede mantık dersi alan öğrencilerin de yeterli mantık bilgisine sahip olmadığını düşünmektedir. A1 kodlu akademisyen bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“Ben mantıkla ilgili ilk derlerde mutlaka bunu soruyorum “daha önce mantık der-

si aldınız mı?” diye. Bazı öğrenciler galiba biz lisede benzer bir şey görmüştük, galiba lisede p ise q lar görmüştük gibi ifadeler yer veriyorlar, ama İlahiyat Fakültesinde bu derslerde mantığın düşünmeyle ilişkisinin çok kurulmadığını gözlemliyorum. O yüzden bir transfer sağladığını göremiyoruz maalesef. Nedeni şöyle izah edebilirim, lisede felsefe dersi, mantık dersi aldığını söyleyen öğrencilerle bizim ilahiyattaki konuştuğumuz meseleleri mantık dersinde gördüklerinde daha önce gördüklerinin farklı bir şey olduğunu söylüyorlar. İlişkilendirme olmuyor.”

A4 kodlu akademisyen lisede mantık dersi alan öğrencilerin akıl yürütmenin ne olduğuna dair bazı temel bilgilere sahip olmakla birlikte ezberletilenlere sahip olduklarını “Açıkçası teorik düzeyde ezberletilerek bazı bilgiler öğretilmiş ancak tatbikata yönelik bir şey yapılmamış. Mantık dersinden ne hatırladıkları sorulduğunda; “yağmur yağarsa yerler ıslanır” gibi örnekleri ezberden söyleyebiliyorlar. Ne var ki bunun dil, din ilimlerine yönelik uygulaması yapılmadığı için bu bilgiler unutulmaya yönelik olarak öğretilmiştir. Elbette bunlar, dersten habersiz olan öğrencilere göre daha iyi durumdadırlar. Fakat dersin verimli bir biçimde öğretilmesi, İlahiyat Fakültesinde mantık dersine olumlu bir katkı sağlayacaktır.” sözleriyle açıklamıştır.

Lisede mantık dersi alan ve edindikleri bilgileri fakülteye transfer edemeyen sınırlı sayıdaki öğrenciye rağmen akademisyenler İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin büyük çoğunluğunun Anadolu İmam Hatip Liselerinden geldiğini ve mantık dersi almadan geldiklerine dair gözlemlerini ifade etmişlerdir. Akademisyenler Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin çoğunluğunun İlahiyat Fakültelerine geldiğine dair görüş belirtmekle birlikte İlahiyat Fakülteleri ile Anadolu İmam Hatip Liseleri arasındaki bağlantının yeterince kurulmadığını düşünmektedirler. A1 kodlu akademisyen bu konudaki görüşlerini “Aslında İlahiyat Fakülteleri alt kademesinde bir lisesinin olduğunun farkında değil. Anadolu İmam Hatip Liseleri ilahiyat yok gibi, ilahiyatlar da İmam hatipler yok gibi çalışıyor. Bu yüzden de imam hatiplerin ilahiyatlara hiçbir katkısı yokmuş gibi bir hava hâkim. Bunun acil bir şekilde değerlendirilmesi gerekiyor.” şeklinde belirtmiştir. A4 kodlu akademisyen İlahiyat Fakültelerine gelen öğrencilerin yüzde doksanının mantık dersi almadan geldiği için fakültede verilen mantık dersinin mantık teriminin kelime anlamından başlayarak en temel bilgileri ve mantık tarihini içerdiğini belirtmiştir. A4 kodlu akademisyen bu durumun İlahiyat Fakültelerindeki mantık dersinden beklenen hedeflere ulaşmada güçlük yarattığını “Hızlı bir şekilde kavramlar, önermeler, akıl yürütmeleri ve beş sa-

nat iki kredilik derste anlatılmaktadır. Teori olarak bu konuların süratle anlatılması ve tatbikat yapılamaması dersten beklenen hedefin gerçekleşmesine imkân vermemektedir. Buna göre Anadolu İmam Hatip Lisesinde bu dersin öğretilmesinin zorunluluğu çok açıktır.” sözleriyle ifade etmiştir.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada çeşitli üniversitelerin İlahiyat Fakültelerinde mantık dersi veren akademisyenler ile mantık dersi alan aynı fakülte öğrencilerinin mantık dersine olan bakış açıları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin ve akademisyenlerin mantık dersiyile ilgili görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma süresince 6 akademisyen ve 8 İlahiyat Fakültesi öğrencisiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın amacına yönelik olarak her gruba araştırma problemini ortaya koyabilecek çeşitli görüşme soruları sorulmuş, araştırma sürecinde elde edilen verilerin analizleri yapılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmanın önemli sonuçlarından birisi katılımcıların Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilecek olan mantık eğitiminin öğrencilerin bilişsel yapılarında, gündelik ve dini yaşamlarında ve akademik hayatlarında olumlu etkiler yarattığına yönelik görüşe sahip olmalarıdır. Anadolu İmam Hatip Lisesinde alınacak mantık eğitiminin birey için önem arz eden bilişsel, dini, gündelik ve akademik hayatlarına büyük katkı sağlayabileceği inancı tüm katılımcılar tarafından beyan edilmiştir. İnsanın hayatını şekillendiren temel yetilerin bu ders aracılığıyla elde edilebileceği inancı önemli bir bulgudur. Bu alanlarda yeterliliğe sahip olmak özelden her insan için önemli bir durumdur. Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencisi, hayatının her aşamasında diğer bireylerle ilişki içerisinde bulunmasını gerektiren statülerde görev almaktadır. Doğru düşünen, doğru konuşan, doğru kararlar almak zorunda kalan, çeşitli durumlar karşısında akıl yürütebilen, yeri geldiğinde eleştiren, sorgulayan, çelişkileri ve tutarsızlıkları bulabilen bireyler haline gelmeleri önemlidir. Özellikle de meslek derslerinde problem çözme becerisi kazandırma amacına ulaşmak için öncelikle sağlam bir altyapı oluşturmak gerekmektedir. Bunun için derslerde dinî bilgilerin ve bilimsel problem çözme sürecinin öğretilmesi ve benimsetilmesi büyük bir önem taşımaktadır. (Yiğit, 2019) Bu nedenle Anadolu İmam Hatip Lisesinde mantık eğitiminin verilmesi bir gereklilik oluşturmaktadır. Ayrıca Anadolu İmam Hatip Lisesi gibi din eğitimi ağırlıklı okullarda mantık gibi dini öğrenimi destekleyici derslerin verilmesi katılımcılar tarafından istisnasız desteklenen bir durumdur. Çünkü verilecek mantık eğitimi akli disiplinli düşünmeye alıştıtırır ve akıl ile alakalı her etkinliği olumlu yönde etkiler. Katılımcıların tamamının bir dini inancı doğru yaşamak için gerekli olan bütün

yetilerin mantık eğitimi sayesinde disiplinli hale getirelebileceğine yönelik fikir birlikteliği göstermiş olmaları din eğitimi verilen bu okullarda mantık gibi dersleri daha anlamlı kılmaktadır. Yapılan araştırmalarda da benzer bulguya rastlanmış olup Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin psikoloji, mantık, sosyoloji gibi derslerin zorunlu olması gerektiği ve seçmeli olması durumunda bazı nedenlerden ötürü seçemeyebildikleri yönünde görüş belirttikleri tespit edilmiştir (Ece, 2018). Anadolu İmam Hatip Lisesinde görev yapan öğretmenler psikoloji, sosyoloji mantık gibi üniversite sınavında soru çıkan derslerin sayısının ve seçmeli/zorunlu olması durumunun yeniden düzenlenmesi gerektiği yönünde görüş belirtmiştir (Ece, 2018). Katılımcılar bu dersin meslek derslerini ve içeriklerini birbiriyle ilişkilendiren bir etkiye sahip olduğunu ve bu bağlamda bu dersleri kolaylaştıran, anlamlandıran ve daha doğru kavranmasına yardımcı olan bir etki yarattığına da değinmişlerdir. Meslek derslerinin doğru anlaşılmasının bu alanda etkinlik sergileyecek her bireyi dini doğru anlama, yaşama ve yaşatma sürecine sevk edeceğini düşündüğümüzden dolayı bu okullarda verilecek mantık eğitimini de önemsemekteyiz.

Araştırma bulgularının bir kısmı sadece bir kısım paydaşın görüşüne dayanması sebebiyle ilgili katılımcı gruplarının görüşlerini içermektedir. Örneğin mantık eğitiminin kutsal metinleri anlama ve yorumlamadaki etkisi konusunda sadece öğrenci grubunun görüşlerine başvurulmuştur. Öğrencilerin neredeyse tamamı mantık eğitiminin kutsal metinleri yorumlamak noktasında kendilerine katkı sağladığını ifade etmiştir. Öğrencilerin bu dersi almadan önce sanki hiçbir kutsal metni yorumlayamayıp anlamlandıramayacakları yönünde bir fikre sahip oldukları ve bu ders sayesinde bunun yıkıldığına yönelik ifadelerine rastlanılmaktadır. Bu dersin öğrencilerde kendi alanlarıyla ilgili temel olan bir durum karşısında onları cesaretlendirmiş olması çok önemli ve anlamlı bir bulgu olarak görülmektedir. Müslümanların rehberi olan Kur'an-ı Kerim'in bir kutsal metin olduğu göz önünde bulundurulduğunda öğrenciler için bu dersin bu konuda katkısının ne kadar önemli olduğu dikkat çekicidir.

Paydaşlardan sadece akademisyen görüşlerini içeren bir diğer önemli sonuç ise lisedeki mantık eğitiminin üniversiteye olumlu katkı sağlayacağı yönündedir. Akademisyenler lisede verilecek mantık eğitiminin öğrencilerin sorgulama, analiz ve değerlendirme becerilerini geliştireceği, temel mantık bilgisine sahip olmalarını sağlayacağı ve hazır bulunuşluklarını arttıracığı yönünde görüş belirtmiş olup bu sebeple lisede verilecek mantık dersinin önem arz ettiğini dile getirmişlerdir. Özellikle Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilecek olan mantık dersin İlahiyat Fakültesine gelecek öğrenciler için önem arz etmektedir. Çünkü yukarıdaki izah edilen kazanım-

ların din eğitimi alacak bireyler için gerekli olduğunu ifade etmiş olmaları da önemli bir bulgudur. Ayrıca akademisyenler, İmam Hatip okullarından İlahiyat Fakültesine gelen öğrenci sayısının oldukça fazla olduğunu, ancak bu dersi İmam Hatip okullarında okurken alan öğrencilerin ise sınırlı olduğu, bu sebeple lisans döneminde mantık derslerinin temelini ilk kez atılmaya çalışılmasının, İlahiyat Fakültesi düzeyinde mantık eğitiminin istenilen konuma oturtulmasına imkân vermediği, bu yüzden özellikle Anadolu İmam Hatip Liselerinde bu dersin zorunlu olarak verilmesinde fayda olacağı ve bu eksikliklerin bir kısmının bu şekilde ortadan kaldırılabileceği yönündeki ifadeleri de diğer önemli bir bulgu olarak göze çarpmaktadır. Akademisyenler İlahiyat Fakültesi düzeyinde bu ders için daha dinamik bir dersin işlenişinin temellerinin lise dönemleriyle ilişkili olduğunu beyan etmişlerdir. Bu sebeple Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilecek mantık eğitiminin önemsenmesi gerekli olup, özellikle İlahiyat Fakültelerindeki mantık ve din konularına katkı sağlaması için gerekli hassasiyetin gösterilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya dayanılarak şu açık şekilde söylenebilir ki mantık dersinin ve kurallarının din ile ilişkilendirilmiş halini içermeyen bir imam hatip eğitim sistemi, içindeki mantık programı ve ders kitabı sadece dini bilgilerin sorgusuz, nakilci ve ezberci şekilde öğrenilme ve öğretilme yolunu açar ki bu da okulların ve bu okullardan mezun olan öğrencilerin dini bilgi üretemeyen modern bilimden bağımsız taklitçi bireyler halinde yetiştirilmesine neden olabilir.

5. Öneriler

Millî Eğitim Bakanlığına Yönelik Öneriler: Verilecek olan bir dersin istenilen verimliliğe ulaşabilmesinin yegâne temeli verilecek dersi uygulama yetkisine sahip olan kurumların bu derslerin verimliliğini üst düzeye çıkartabilecek değişikliklere açık olması ile mümkün olacaktır. Bu maksatla Anadolu İmam Hatip Liselerinde verilecek olan mantık eğitimi, hem kendi hedeflerine ulaşmasını hem de ilişki içinde olduğu diğer meslek derslerinin hedeflerine ulaştırmasını kolaylaştırması açısından önemlidir. Araştırmanın her aşamasında görülmektedir ki Anadolu İmam Hatip Liselerindeki mantık eğitiminin programları açısından bu okullarla ilişkili hale getirilmesi, Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulacak mantık kitaplarının din eğitimi destekleyici bir yapılanmada düzenlenmesi, bu okullardaki mantık ders kredisinin arttırılması mantık dersinin bu okullarda zorunlu hale getirilmesi, sınıf düzeyi durumlarının güncellenmesi, bu okullarda eğitim verecek felsefe grup öğretmenlerinin mantığı dinle ilişkilendirebilecek ilgili hizmet içi eğitimlerden geçirilmesi gibi değişikliklerle geliştirilmiş olmasının, istenilen verimin bu okullar için şu an ki

veriminden daha fazla yukarı doğru yönelmesine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Yani birbiriyle hiyerarşik ilişki taşıyan (Anadolu İmam Hatip Lisesi – İlahiyat Fakültesi) gibi okulların ders programları ve haftalık ders çizelgeleri hazırlanırken hiyerarşik ilişkinin mutlaka göz önünde tutularak programların düzenlenmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Anadolu İmam Hatip Lisesinde zorunlu olmayan bir dersin, İlahiyat Fakültesinde zorunlu olarak bulunmuş olması önerimizi destekleyici bir veridir ve bu durum çalışma boyunca edinilen verilerle çalışmaktadır. Bu durum önerimizdeki haklılığımızı ortaya koyan bir başka durum olarak görülmektedir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler: Bundan sonra yapılacak olan mantık çalışmalarında teorik içerikli çalışmaların yanı sıra uygulama içerikli alan çalışmalarının da yapılması faydalı olabilir. Ayrıca yapılacak alan çalışmalarının eğitim ile ilişkilendirilerek yapılmasında, ileride mantık eğitimi alacak bireylerin daha iyi bir mantık eğitimi almalarına katkı sağlayacağını, çünkü sarmal bir eğitim sisteminde kademelerdeki gelişmelerin diğer kademelerdeki gelişmeleri olumlu yönde etkilediğini eğitim süreci içinde görmekteyiz. Yine araştırmamızda çok kısıtlı olsa da değindiğimiz daha erken dönemde bir mantık eğitiminin verilmesine yönelik çalışmalar yapılmasının faydalı olabileceğini de önerilerimiz arasında ifade edebiliriz.

6. Etik Kurul İzni

Bu araştırma Prof. Dr. Hülya Altunya danışmanlığında Veli Can tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Tezin 2018 yılında tamamlanmış olması sebebiyle ve 2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanıldığından etik kurul izni yer almamaktadır.

7. Kaynakça

- Altunya, H. (2014), Mantık ve Dini İlimler İlişkisinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Kısa Bir Tahlili. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 57-72.
- Bolay, S. H. (1993), Aristoteles Metafiziği ile Gazâlî Metafiziğinin Karşılaştırılması, İstanbul, MEB Yay.
- Ece, Ö.Y. (2018), Anadolu İmam Hatip Lisesi Eğitim Programına Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri (Kartepe İlçesi Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Emiroğlu, İ. (2012), Klasik Mantığa Giriş, Ankara, Elis Yayınları.
- Gazzâlî, (1322), el-Mustasfâ Min İlmi'l-Usûl, Mısır, H. C. I.
- Küçük, H. (1988), İslam'da ve Batı'da Mantık, İstanbul, İlahiyat Vakfı Yayınları.
- MEB., (2018), Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, Ankara, MEB Yayınları,
- Miles, M. B. ve Huberman, M., Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook, (2nd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.

- ÖSYM (2017), 2017-Lisans Yerleştirme Sınavları Sonuçları. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/osys/LYS/SayisalBilgiler11072017.pdf> Erişim tarihi: [21.11.2017].
- Özpilavcı, F. (2013), Mantık ve Dini İlimler, Isparta Mantık Araştırmaları Çalıştayı 1. Isparta, SDÜ Matbaası.
- Resmi Gazete (2013). Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130907-4.htm> Erişim tarihi: 04/09/2017.
- Strateji Geliştirme Başkanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2016-2017. <http://sgb.meb.gov.tr/www/dokumanlar/icerik/30> Erişim tarihi: 05/08/2017.
- Taylan, N. (2011), Anahatlarıyla Mantık Tarihçesi – Problemleri, İstanbul, Ensar Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (Genişletilmiş 9. Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. (1999), Mantık Doğru Düşünme Yöntemi, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Yiğit, Y. (2019), Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Fonksiyonelliği (Sivas İli Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.